

מעריב ליל ראשון של פסח

ליל

שימורים אותו אל חצה\\
בחצות לילה בתוך מצרים כיצא\\
גיבור על אדום יחצנו כחצה\\
דוד מעריב ערב ונזמרנו בנפש חפצה\\

ב"א י-י' המעריב ערבים אהבת עולם

ליל שימורים. אִכְמו שפִּי רבו' [ר"ה יא ב] לילה המשומר מששת ימי בראשית לצורך גאולתן של ישר', והרבה ניסים נעשו לאבותינו בזה הלילה כמו שמפרי' והולך. **אותו אל חצה.** האל חלקו, ומתי חלקו **בתו' מצרים כיצא.** כמו שדרשו רבותי' [פסיקתא דרב כהנא פיסקא ז אות ה, פסיקתא רבתי יז] משה אמ' כחצות הלילה [שמות יד ג] לפי שלא היה יודע עיתו ורגעיו, אבל הק' הוא יודע עיתותיו ורגעיו לפיכך נכנס בו כחוט השערה, ואמ' [שם יב כט] בחצי הלילה, ומי חלקו, ר' בנימן ברי' יפת אמ' נחלקו מאליו, ור' סימון' אמ' יוצרו חלקו, ומדד הק' מידה כנגד מידה כת' הכא בחצות הלילה [שם] ויהי בחצי הלילה, וכת' התם [בראשית יד טו] ויחלק עליהם לילה, א"ר תנחומא אמ' הק' אברהם יצא עמי בחצי הלילה ואני אצא עם בניך בחצי הלילה. **גיבור.** להק' קורא כן שני' [תהילים כד ח] יי' גיבור מלחמה. **על אדום יחצנו.** אותו לילה, כמו שחצה על מצרים [ישעיהו כג ה] כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צור [פסיקתא דרב כהנא שם אות יא, פסיקתא רבתי יז ח] ר' לוי בשם ר' חמא' אמר מי שפרע מן הראשונים יפרע מן האחרונים, מה מצרים בדם אף אדום דם שני' [יואל ג ג] ונתתי מופתים בשמים וארץ דם ואש וגו', מה מצרים בכינים אף אדום כן שני' והייתה ארצם לכנים'. **דוד מעריב.** לפי שצריך לסיים מעין חתימה'.

ליל שימורים הוא זה הלילה\\

ועתדו אל באומר כחצות הלילה\\

זה אשר הוא לא יום ולא לילה\\

חוק אהבתו יזכור לניני חלק לילה\\

ב"א י-י' אוהב עמו ישר' אמת

- א. רוב הפירוש מיוסד על ערוגת הבשם [ח"ג עמ' 377-369], אך יש בו שינויים שאינם נמצאים שם.
ב. הגי' שם : רבותינו, ובפסיקתא רבתי (פיסקא יז) הגי' : רבנן.
ג. הגי' שם : אביכם.
ד. שם ושם נוסף : בר' חנינא.
ה. אין פסוק כזה. ואולי הוא שיבוש מהפסוק [דלהלן הערה ו] והיתה ארצה לזפת וגו'. וראה בערוגת הבשם בהערת המהדיר.
ו. שם הגי' : ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית והיתה ארצה לזפת בוערה [ישעיהו לד ט].
ז. עיי' פסחים קד, א.

הוא זה הלילה. שני [שמות יב מב] הוא הלילה הזה לה'. ועיתדו באומ' חצות לילה. כמו שפ' לעיל, אומ' שם דבר כמו מאמר. זה. הק', שני [שם טו ב] זה אלי. אשר לו יום ולו לילה. שנא' בו [תהילים עד טז] לך יום ואף לך לילה, לפיכך יודע עיתיו ורגעיו. לניני חלק לילה. לבני אברהם שני' בו [בראשית יד טו] ויחלק עליהם לילה.

פסח אכלו פחוזים / ונפלאות חוזים / בימי חג פסח

פסח בנו לשמור לדורות / פנה לנו להורות / כימי חג פסח

פסח גזר עינוי אמונים / ארבע מאות נימנים / בימי חג פסח

פסח דת שבועים ימלא / ויום נקם יגלה / כימי חג פסח

פסח הרג בכורי חם / ובן בכורו ריחם / בימי חג פסח

פסח וועד לשפוט מרשיעים / יעלו לציון מושיעים / כימי חג פסח

פסח זמר בנוף נתן / לגאול בני איתן / בימי חג פסח

פסח חרב חדה על אדום / ביד צח ואדום / כימי חג פסח

פסח טביחת ניני כוש / והוציא עמו ברכוש / בימי חג פסח

פסח ידידות קן שדודה / כנס לאום נדודה / כימי חג פסח

פסח כרת לשמו מסים / והוציא עמו בניסים / בימי חג פסח

פסח לוחצינו ילחץ / וירפאינו ממחץ / כימי חג פסח

פסח מלא המון הריקה / והסיע גפן שורקה / בימי חג פסח

פסח נגינות צר ישפיל / וגיל עמו יכפיל / כימי חג פסח

פסח סיגר זידים לדבר / וריפא עמו משבר / בימי חג פסח

פסח עבור כל גוי שמור / ונקם עמו כאמור / כימי חג פסח

פסח פיחד בתי מצרים / ובן בציווי נוצרים / בימי חג פסח

פסח צפירת צר לעלוקה / כנס לאום חקוקה / כימי חג פסח

פסח קשר לצר אבידה / וגאל ידדים מעבודה / בימי חג פסח

פסח רמים זידים תהרוס / ורעייתך תארוס / כימי חג פסח

פסח שת בכל בית ילל / בצאתו בחצות ליל / בימי חג פסח

פסח תוכן וחקוק לאות / להראינו בו נפלאות / כימי חג פסח

פסח אכלו פחזים. שני [שמות יב יא] ואכלתם אותו בחפזון. **ונפלאות חזים.** כד"א [מכאן ז טו] כימי צאתך ממצרים^ט אראנו נפלאות, ובמצרים כת' [שם ג כ] ושלחתי את ידי והכיתי את מצרים בכל נפלאותי. **בנו לשמור.** כדכת' [שם טז לב] למשמרת לדורותיכם, ועוד כת' [שם יג ז] ושמרת את החוקה הזאת וגו', וכן [שם יב כד] לחוק לך וגו', **גזר עינוי אמונים.** לפי שני לאברהם בברית בין הבתרים [בראשית טו יג] ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה, **אמונים.** בני מאמינים, בני אברהם שכת' בו, שני [שם טו ו] והאמין בה', ומאז התחיל למנות ד' מאות שנה שהרי לא היו במצרים אלא כמניין רד"ו, דא"ר יודן [שם טו יג] בארץ לא להם ועבדום, מאותו זמן התחיל הגירות והשיעבוד. **דת שבועים ימלא.** מה שאמ' דניאל, שני [דניאל ט כד] שבועיים^{יב} שבעים נחתך על עמך ועל עיר קדשך וגו'. **ויום נקם יגלה.** שכמוס וחתום כד"א [ישעיהו סג ד] כי יום נקם בלבי, ועוד [דברים לב לד] הלא הוא כמוס עמדי וחתום באוצרותיי^{יג}, ובדניאל כת' [דניאל יב ד] סתום וחתום דבר^{יד}. **הרג בכורי חם.** מצרים, דכת' [תהילים עח נא] ויך כל בחורי מצרים^{טז} ראשית אונים באהלי חם, [ובן בכורו ריחם^{טז}] וישרי נקראו [שמות ד כב] בני בכורי, ריחם אותם. **וועד לשפוט מרשיעים.** פי מצריי המרשיעי את ישרי ומעלילים עלילות רשע להעבידם בחומר ובלבנים, ופסח כת' על שם דילוג כמו [מ"א יח כא] אתם פוסחים על שתי וגו', כי פרעה הושיב בתי מצרים בין בתי ישרי לידע מתי יוולד להם בן להשליכו ביארט^{יז}, ובשעת מכת בכורות היה משחית מדלג מבית ישרי לבית מצרים, שני [שמות יב כג] ופסח יי על הפתח. **להעלות ציון מושיעים.** שני [עובדיה א כא] ועלו מושיעים בהר ציון וגו'. **זמר בנוף נתן.** שאמ' שירה בלילה ראשון של פסח, שני [ישעיהו ל כט] השיר יהיה לכם כליל חג^{יח}, הרי זה בא ללמד על מפלת סנחריב ונמצא למד על יציאת מצרים^{יט}, והיכן מצינו שאמ' שירה על מפלת סנחריב ממה שכת' [שם] השיר יהיה לכם כליל חג התקדש, כליל ט"ו דניסן שנקרא חג, ואמ' ישעי [ישעיהו יב ה] זמרו ה' כי גיאות עשה, ופי' רבו [רד"ק שם יט] כמו שאמ' [שמות טו א] אשירה לה' כי גאה גאה, ופי' רבו בערבי פסחים^כ שאמ' שירה ליל ראשו של פסח^{כא} הלל הגדול. **בני איתן.** בני אברהם שני [תהילים פט א], עיין ב"ב טו א] איתן האזרחי. **חרב חדה על אדום.** זש"ה [ישעיהו לד ה] כי רוותה שמים חרבי אדום חרדי^{כב} ועל עם חרמי למשפט. **ביד צח ואדום.** הק', שני [שה"ש ה י] דודי צח ואדום, וכן ישעי אמ' [ישעיהו סג א] מי זה בא מאדום, לגאול גליות ולפרוע מאדום. **טביחת ניני כוש.** בכורי מצרים, הריגה נקר' טביחה כמו [איכה ב כא]

-
- ט.** לשון הפסוק: מארץ מצרים.
- י.** ראה ילקוט שמעוני תורה פרשת לך לך [רמז עז ד"ה ויהי השמש] אמר ר' יודן גרות עבדות וענוי בארץ לא להם [טו, יג] ת' שנה לאספטיה שלהן. [וכן הוא הנוסח בבראשית רבה (אלבק) פרשת לך לך פרשה מד ד"ה כי גר]. וכתב במתנות כהונה וז"ל, פירש הערוך בעיר המוכן להם, וזהו במצרים, והכל יחד יהיה ד' מאות שנה. ויותר נראה פירוש המבאר בגליון הילקוט שפי' לאספטיה להשלמת חשבונם, מעת שנדבר עמו בין הבתרים, ויהיה אספטיה כמו אפטיה דריש פר' במדבר רבה [תנחומא א] שפירש בו הערוך מעת שמתחילין חשבון לדבר המאורע כגון מיציאת מצרים או ממלכות המלך יקרא אפטיה. עכ"ל.
- יא.** לשון הפסוק: שְׁבָעִים שָׁבָעִים.
- יב.** לשון הפסוק: חתום באוצרותי.
- יג.** לשון הפסוק: סֶתֶם הַדְּבָרִים וְחָתָם.
- יד.** לשון הפסוק: בכור במצרים.
- טו.** כפי הנראה מהמשך הדברים, נשמט הציטוט של הפיוט, וכן הוא בערוגת הבשם.
- טז.** ראה לקח טוב (פסיקתא זוטרותא, שמות א כא) ס"א ויעש להם בתים, כיון שראה פרעה שהיו המילדות חומלות את בני ישראל, עמד ותיקן בתים למצריים להיות שכנים לישראל, כיון שנולד בן לישראל הן מרגישים בהם, שהרי התינוק בוכה, וכיון שהתינוק בוכה תינוק של מצרי שכינו בוכה, והן מרגישים ונוטלין אותו וזורקין אותו ליאור.
- יז.** לשון הפסוק: התקדש חג.
- יח.** ראה ירושלמי [פסחים ט ג] א"ר יוחנן בשם ר"ש בן יהוצדק כתיב [ישעי' ל כט] השיר יהיה לכם כליל התקדש חג בא ליל פסח ללמד על מפלתו של סנחריב ונמצא למד ממנו, מה זה טעון הלל אף זה טעון הלל.
- יט.** לא מצאתי מקור קודם לזה.
- כ.** ראה הערה הבאה.
- כא.** משמעות הדברים דבילל ראשון של פסח במצרים אמרו הלל הגדול, [וכן הוא הלשון "שאמ" - דהיינו שאמרו, ולא "שאומרים"], וצ"ב דהא אמרי' בפסחים [ק"ה א] מהיכן הלל הגדול רבי יהודה אומר הודו עד נהרות בבל, ורבי יוחנן אומר משיר המעלות עד נהרות בבל, רב אחא בר יעקב אמר מכי יעקב בחר לו יי' עד נהרות בבל, ולמה נקרא שמו הלל הגדול אמר רבי יוחנן מפני שהקב"ה יושב ברומו של עולם ומחלק מזונות לכל בריה. וא"כ במצרים לא יכלו לומר כל פרק זה, שהרי רובו עדיין לא אירע, ובאמת בגמ' בפסחים [שם] איתא רק שאומרים בזמן הזה הלל הגדול בליל פסח, אך לא הוזכר שאמרו כן במצרים.
- כב.** לשון הפסוק: הִנֵּה עַל אֲדָמָה תִּרְדּוּ.

טבחת ולא חמלתה^{כג}, פיכד הרגת. **והוציא עמו ברכוש**. גדול, שניכ^{כד} ויוצא עמו ברכוש, ואומ' [שמות יב לו] וינצלו את ארץ מצרים^{כז}. **ידידות קן שדודה**. שני [ירמיהו י כ] אהלי שודד, כלומ' ירושלים חריבה ושדודה שני בה [תהילים פד ב] מה ידידות משכנותיך, והיא קינה של ארץ ישראל שני [שם ד] גם ציפור מצא^{כז} בית ודרור קן לה שתהי^{כח} אפרוחיה את מזבח^{כט} ה' וגו', לשני [ישעיהו טז ב] והיה כעוף נודד קן משולח. **כנס לאום נדודה**. כדפרי^{לא}, ע"א [אבות דרבי נתן נוסחא ב פרק מג ד"ה [ששה] אל"ף] ירושלים שנקרא ידיד, שני [תהילים פד ב] מה ידידות משכנותיך, ובנאו ידיד, שני [ש"ב יב כה] ויקרא את שמו ידידיה, בחלקו של ידיד, שני [דברים לג יב] ידיד אמי לבנימל^{לב}, **כרת לשמו מסים**. מצריי, שני בהם [שמות א יא] וישימו עליו שרי מסים. **להוציא עמו בניסים**. שני [תהילים ס ו] נתת ליראיך נס להתנוסס מפני קושט סלה, מפני זכות אברהם והאמנה שהאמין בהק' יצאו ישראל ממצרים^{לד}. **לוחצינו ילחץ וירפאנו** [ממחץ]. תפילה היא זו ביום חשוב^{לה} ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא^{לו}. **מילא המון הריקה**. שמילא את ישראל מכל המון של מצרים והריקה^{לי} שני [שמות יב לו] וינצלו את מצרים, [ברכות ט א] שעשאוה כמצולה שאין בה דגים, וינצלו תרג' [שם] ורוקינ^{לז}. **והסיע גפן שורקה**. שנקרא ישראל כך, שני [תהילים פט ט] גפן תסיע^{לח}, וכת' [ירמיהו ב כא] אנכילט נטעת^{לז} שורק. **נגינות צר ישפיל**. כשישפיל הק' צר הצורר מן המלוכה, היינו עשו הרשע. **אז גיל עמו יכפיל**. [ירמיהו יג יח] אמור למלך ולגבירה השפילו. **וגיל עמו יכפיל**. אז נשיר שיר חדש, שני [ישעיהו מב י, תהילים צו א, שם צח א, שם קמט א] שירו לה' שיר חדש, וגיל עמו יכפיל שני [ישעיהו סה יח] הנני בורא את ירושלים גילה ועמה משוש, וכה"א [שם יט] וגלתי את ירושלים^מ. **סיגר זדים לדבר**. שני [שמות ט טו] ואך אותך ואת עמך בדבר. **ורפא עמו משבר**. כד"א [שם ח יט] ושמתי פדות בין עמי ובין עמך. **עבור כל גוי שמור**. לש' עברה, כדאמי בבכורות^{מא} מאי פרשי עיבור, א"ר יוחנן יהי רצון מלפניך למלא עלינו רחמים בשעת עברה, שמור, לש' המתנה כמו [בראשית לו יא] ואביו שמר וגו', ופתי^{מב} שהק' שם על לב ונקם עמו כאמור. שינקום את עמו ישראל מהם כמו שני [דברים לב יג] כי דם עבדיו יקום וגו'. **פיחד בתי מצ'**. שני [שמות יב ל] ויקם פרעה לילה וגו'. **ובן בציווי נוצרים**. במצוה שציוה את ישראל לעשות הפסח ולתת מדמו על המשקוף ועל שתי המזוזות להעביר המשחית לבלתי לבא בבתי ישראל שנצרו את הפסח. **צבירת^{מג} צר לעלוקה**. קביצת

-
- כג.** לשון הפסוק: לא חמלת.
כד. אולי ר"ל מדכתיב קודם לכן תרג' פיוס אפף, הרי שגם לשון 'טבחת' הוא כלשון 'הרגת'.
כה. אין פסוק כזה, ואולי כוונתו להביא הפסוק [בראשית טו יד] יצאו ברכש גדול, להוכיח שהיה רכוש גדול.
כו. לשון הפסוק: את מצרים.
כז. לשון הפסוק: מץא.
כח. לשון הפסוק: אפך שקה.
כט. לשון הפסוק: מןחתידי.
ל. בערוגת הבשם נוסף כאן: וישראל נדדו ממנו.
לא. ראה הערה קודמת.
לב. עיין מנחות [נג ב] וספרי [דברים לג יב], שדרשו כן על בית המקדש. וראה גם בסוף אדר"נ הנ"ל.
לג. לשון הפסוק: לבנימין אמר ידיד ה'.
לד. נראה שדרש 'קושט' לשון אמת והאמנה, והיינו האמנה שהאמין אברהם בקב"ה. ראה מכילתא דרבי ישמעאל [מסכתא דפסחא פרשה טז ד"ה היום] ר' אלעזר בן עזריה אומר בזכות אברהם אבינו הוציאם ממצרים שנאמר כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו ואומר ויוצא עמו בששון ברנה [תהלים קה מב - מג]. אך לא מצאתי שדרשו כן מפסוק הנ"ל, וכן שהוא בשכר האמנה שהאמין בהקב"ה.
לה. בערוגת הבשם: חבוש, וכצ"ל.
לו. לשון הפסוק [ישעיהו ל כו] פיוס חבש ה' את שפר עמו ומחץ מפתו ירפא.
לז. בערוגת הבשם: והריקום, וכצ"ל.
לח. לשון הפסוק: ממצרים תסיע.
לט. לשון הפסוק: ואנכי.
מ. לשון הפסוק: ונגלתי בירושלים.
מא. בערוגת הבשם: בברכות, ולפנינו [דף כט ב] מאי פרשת העבור אמר רב חסדא אמר מר עוקבא אפילו בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כאשר עוברה יהיו כל צרכיהם לפניך.
מב. צ"ב, ובערוגת הבשם ליתא לתיבה זו.
מג. בפיוט איתא 'צבירת'. ובערוגת הבשם איתא: צבירת, קביצת, כמו ויצבור [בראשית מא לה], וכן אם יצבור כעפר כסף [איוב כז טז]. עכ"ל. ולכא' צ"ל בדבריו 'צבירת' כמו לפנינו וכן לקמן, וע"ז מפרש שהוא ל' קביצה ומביא ראיות מפסוקים שמופיע בהם שרש צבר והכוונה לקיבוץ.

חיילות פרעה שנטבע בים, שני [ירמיהו מד ל] ונתתי את פרעה מלך מצרים הפרעמי², וירד לגיהנם שני [משלי ל טו] לעלוקה שתי בנות הב' המי³. **צבירת**. לשו⁴ [בראשית מא מט] ויצבור יוסף בר. **כנס לאום חקוקה**. כמו שני [תהילים קמז ב] נדחי ישר' יכנס, וישר' נקראו חקוקים שני [ישעיהו מט טז] הן על כפים חקותיך. **רמים זדים תהרוס**. כמו שני [ישעיהו ב ג] עלמי הרמים והנשאים, ועל שם העתידי⁵. **ורעייתך תארוס**. אילו' ישר' שהם עדתך ורעייתך, וכת' בהם [הושע ב כב] וארסתיך⁶ באמונה. **פסח שת בכל בית ליל**. שני [שמות יב ל] כי אין בית אשר אין שם מת, ילל לש' יללה. **בצא' בח' ליל**. אז היתה צעקה גדולה. **תוכן וחקוק לאות**. פי' פסח נתקן ונחקק לעשות בו כל הניסים ונפלאות, כמי' שני בעניין הפסח [שמות יב כד] לחק לך ולבניך. **הראינו בו נפלאות**. כן יהיה לעתיד שני [מיכה ז טו] כיום⁷ צאתך מארץ מצר' אראנו נפלאות.

פסח תהילה לשוכן שחקים //

תוקפו יביעו קרובים ורחוקים //

תוקף כבודו בים מחוקקים //

שיר ותושבחות משוררים ומשחקים //

בגילה ברירה בשמחה וכו' מלכותך

פסח תהילה. להק' שהוא שוכן שחקים. **תוקפו היגידוי קרובים ורחוקים**. קרובים אילו ישר', ורחוקים אילו ערב רב שעלו עמהם, ופי' בתילים שני⁸ שמעו רחוקים והגידו גברתו. **תוקף כבודו בים מחוקקים**. תוקף לש' חוזק.

ליל שימורים סימן הוא לעתיד לבוא //

עליון כי בוא יבא //

פקוד יפקוד עם קרובו //

צורינו הוא נגילה ונשמחה בו //

זה צור ישעינו פצו פה ואמרו יי' ימלך ונ' כי פדה

מד. לשון הפסוק: הִנְנִי נָתַן אֶת פְּרֹעָה חֶפְרָע מֶלֶךְ מִצְרָיִם. [גם בתנחומא (וארא ט) איתא 'הפרע' ודריש לה, וז"ל, פרעה מנין שנבעל כנשים שנאמר כה אמר ה' הנני נותן את פרעה הפרע מלך מצרים ביד אויביו (ירמיה מד), מהו הפרע שהיה זכר ופרע עצמו כנקבה הפרע כמו דאת אמרת ופרע את ראש האשה (במדבר ה)].

מה. כדאיתא במדרש משלי [משלי ל טו] אמר ר' שמעון בן יוחאי עתידה גיהנם לצווח לפני הקב"ה ולומר הב לי את הרשעים.

מו. לשון הפסוק: וְעַל כָּל אֲרֻזֵּי הַלְבָּנוֹן הָרָמִים וְהַנְּשָׂאִים.

מז. לכא' ר"ל שהוא תפילה על העתיד.

מח. לשון הפסוק: וְאֶרְשָׁתִּיךָ לִי.

מט. לשון הפסוק: כימי.

נ. בפיוט: יביעו.

נא. איני יודע מקורו. והעורך בערוגת הבשם כתב דצ"ל ישעיהו [לג ג] שִׁמְעוּ רְחוֹקִים אֲשֶׁר עֲשִׂיתִי וְדַעוּ קְרֹבִים גְּבֻרָתִי. ואיני יודע איך יפרש תיבת 'בפי', ומה הראיה משם, ואדרבה רש"י שם פי' איפכא, וז"ל, רחוקים - המאמינים בי ועושים רצוני מנעוריהם. קרובים - בעלי תשובה שנתקרבו אלי מחדש. עכ"ל. ובפרט דמייירי התם על מפלת סנחריב ולא על יציאת מצרים.

ליל שימורים קראו נורא עלילה //

כי בו שבר מוטות עגלה //

רעוץ ירעוץ אום מדקה ואכלה //

שנית בו ניגאלה //

בא י-י' מלך צור ישר' וגואלו השכיבנו

שבר מוטות עגלה. אילו מצרים שני [ירמיהו מו כ] עגלה יפיה מצרים, מוט מוטות לש' עול כמו [ויקרא כו יג] ואשבור מוטות עולכם. רעוץ ירעוץ אום מדקה ואכלה. זה רומי חייבת שראה דניאל ואמ' [דניאל ז יט] חיותא רביעתא דהיא שניא מכולהון שינא דפרזלא וטופרא דנחשא ואכלה ומדקה ושארה ברגלה רפסה^י, ירעץ לשו' פ' הוי^י, שני [שופטים י ח] וירעצו את ישרי^י בשנה ההיא, כלומי שבור אותה אומה שהדיקה את ישר', ובפרש' גוג ומגוג מצינו כת' [יחזקאל לח כב] ונשפטתי אותי^י בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלגביש ואש גפרית^י אמטיר עליו ועל אגפיו, ואז יגאל הק' שנית עמו, שני [ישעיהו יא יא] יוסיף ה' שנית ידו לקנות את שאר עמו, והק' יגלה עלינו שני [ישעיהו מ ה] ונגלה כבוד ה', ואומ' [ישעיהו ס ב] כי הנה החושך יכסה ארץ וג', ועליך יזרח ה'.

ליל שימורים שמעו לעם אהובים // אשר הציל מיד להבים // תשועה היא לבת

רבים // בנחת ושלום בלי פחד שוכבים //

שמעו לעם אהובים. כמו [ש"א טו ד] וישמע שאול את העם, וישר' נק' אהובים (ו)על שם [ישעיהו מא ח] זרע אברהם אוהבו^י, ואומ' [מלאכי א ב] ואהבתי^י אתכם אמר ה'. מיד להבים. מצרים, שני [בראשית י יג] ומצרים ילד את לודים^י. תשוע' היא לב' רבי'. ירושלים, שני בה [שה"ש ז ה] על שער בת רבים, שמחזקת אוכלוסיה כתערה זו שמחזקת את החרב^י, ובמס' אב' [אבות ה ה] אמ' לא אמ' אדם לחבירו צר לי המק' בירושלים. בנח' ובש' בלי פח' שוכבי'. פ"ה בתילים [תהילים ד ט] בשלום יחדו אשכבה ואישון וג'. ובתרי עשר^י כת' [ישעיהו נז ב] יבוא שלום וינוח על משכבו ישר' הולך נכחו, זה שיסד בנח ערב^י ושלום וגו'.

אזכרה שנות עולמים ימים מקדם // בנעלים יפית בת נדיב הקודם // גבול

גבוה תחום צעיר רודם // דוגמת מלכים בית אלהים אדדם // הראות

בעזרה בקרבן פנים לקדם // ובדמי פסחיי מזבח הקודש לאדם // זבח המיוחד לשם

-
- נב. לשון הפסוק: חיותא רביעיתא די הנות שנייה מן (כלהון) קלהין דחילה יתירה (שניה) שנה די פרזל (וטפריה) וטפריה די נחש אכלה מדקה ושאר' (ברגליה) ברגלה רפסה.
נג. תיבות אלו צ"ב, ובערוגת הבשם איתא: פ"ה, וצ"ב.
נד. לשון הפסוק: וירצו את בני ישראל.
נה. לשון הפסוק: ונשפטי אתו.
נו. לשון הפסוק: אש ונפריה.
נז. לשון הפסוק: אהבי.
נח. לשון הפסוק: אהבתי.
נט. ואת ענמים ואת להבים.
ס. לא נמצאה מקור דרשה זו. וצ"ב איך מפרש לשון 'שער' על 'תער', ואף בארמית 'שער' מתרגמין 'תרעא', אך לא 'תער'.
סא. ט"ס, וצ"ל ישעיהו [נז ב] יבוא שלום וינוח על משכבותם הלך נכחו.
סב. ט"ס, וצ"ל בנחת ושלום.

בקר וערב // חוק הליכתו כל השנה קרב // טעון הקדמה ערב פסחים להתקרב // ירושלים הבנויה צדק ילין בה בקרב // כי אין אחריה היתר והמקדש חרב // לעבוד בפה נכספתי לריח ערב // מדבר נוח משוש הארץ ועילוסיה // נשחט בה הפסח בשילוש אוכלוסיה // סודרת עניית הלל לוי בקילוסיה // פירחי אהרן עומדים בשורות פילוסיה // צידי היסוד זרוק דמי מקולסיה // קטר אימורים על מזבח מילוסיה // ריעים מנויין בלילה נאכל צליל // ששים מצות טעון וריבוע חכליל // תוף וכינור [ס"א וחליל] ישאו יהודה וגליל // מקים דבר עבדו ועצתו בעליל // אומר ירושלים תושב וחורבותיה תתליל // ברביון יופי ציון חיר תכליל // חיל וחומה וארמנותיה בסוכת שלם תטליל // אז תחפץ זבחי צדק עולה וכליל //

ב"א י"ג פורס סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישר' ועל ירושלים

יתגדל

אזכרה שנות עולמים וג'. בעבור כי אפסו באי מועד לעיר הקודש, ובטל המון חוגג, ואין פסח קרב בחוקותיו ומשפטיו, על כן בא הפייט להזכיר בתפילתו אותן ימי שמחה וסדר שחיט' פסח, להתרצות בשיח שפתותינו כשוחטי הפסח כמ' שני [הושע יד ג] ונשלמה פרי' שפתינו, לכן יסד למטה לעבוד בפה נכספתי וגו', לכן נקט אף הכא אזכרה שנות עולמים, כלומי ארצה להזכיר אותן שנות עולמים וימים אשר היו מקדם. **בנעלים בת נדיב**. כשהיתה עולה לרגל כנסת ישר' שהיא בת נדיב, בתו של אברהם אבינו, שני ד'סי [תהילים מז י] נדיבי עמים נאספו עם אלוקי אברהם. **הקודם**. שהוא ראש לכל הנדיבים, שכן דורש במדרש שיר השירים [ז ב] מקרא זה [שה"ש ז ב] מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב, ובחגיג' בפ"ק [ג א]. **גבול גבוה תחום צעיר רודם**. כלומי להיכן הם עולין לגבול שהיא גבול מכל הגבולים, היינו בית המקדש, שעומד בחלקו של בנימן שנקרא **צעיר רודם** בספר תילים [סח כח]. **דוגמת מלכים בית אלוקים אדום**. כלומי דוגמת דוד המלך שני בו [תהילים מב ה] אדום עד בית אלוקים, יהי רצון שאזכה גם אני לבית אלוקים. **להראות בקרבן פנים ולא ריקם. לקדם**. לש' המקי"ה, כמו [מיכה ו ו] במה אקדם ה'. **ובדמי פסחים מזב' הק' לאדם**. שיהא מזבח מאודם מדם קורבנותיי.

זבח המיוחד לשם בקר וערב. הוא קרבן תמיד שהיה מיוחד להקטרה בקר וערב. **חוק הליכתו**. של הפסח. **כל השנה קרב**. כדתנן [פסחים ה א] תמיד נשחט בז"סי ומחצ' וקרב בטי' ומחצ', ובערב הפס' נשחט בז' ומחצה וקירב בח' ומחצ' כדי שיהא הפסח קרב בזמנו בין הערביים, [זהו"ס] שישד **טעון הקדמה ערב פסחים להתקרב**. **ירושלים הבנויה צדק ילין בה בקרב**. פי', ודאי המקרא [ישעיהו א כא] ראוי להעיד עליה שצדק ילין בה, ואמ' [פסיקתא דרב כהנא ה יז, תנחומא פנחס יג] לא לן אדם בירושלים ועבירה בידו, תמיד של שחר מכפר על עון לילה ותמיד של בין הערבים מכפר על עון היום, זה היה עד זמן הזה. **כי אין אחריה היתר וחרב המקדש**. כלומי אין אחריה היתר הבמות, שקדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא"ה קידשה לעתיד לבא, ולא כשילה ונוב

סג. ט"ס.

סד. צ"ל שהוא.

סה. ר"ל לשם המקום.

סו. צ"ל בח', והוא טעות הדומות מלהלן בסמוך.

סז. בכת"י יש כאן מקום חלק, ולכא' כצ"ל.

סח. ט"ס, וצ"ל וקידשה, וכן הוא בערוגת הבשם.

וגבעון שיש אחריהם היתר הבמות^ט, ולפי שהמקדש כבר חרב ולא יש יכולת להקריב פסחים, על כן תחת זאת לעבוד בפה נכספתי לריח ערב. לפני הק', כריח ניחוח של קרבן.

מדבר נאווה משוש הארץ ועילוסיה. ירושלים שהיתה שוה^ז כמדבר וגם נקראת [איכה ב טו] משוש לכל הארץ, לעילוסיה פי' לשמחה, כמו [משלי ז יח] ונתעלסה^{טא} באהבים. בשילוש אוכלוסיה. כדאמי' בפסחים [ה ה] בשלוש כיתות נשחט הפסח, בקהל בעדה בישר', שני [שמות יב ו] ושחטו אותו כל קהל עדת ישר' בין הערבים. סודרת עניית הלל לוייה בקילוסיה. לויים היו סודרים לענות הלל^{טב}, קילוסיה, שבחיה, אף אחין ששוחטין את הפסח מיד עונין הלל, כדתנן [פסחים ה ז] קראו את ההלל וגו'. פרחי אהרן עומדין בשורות פילוסיה. שהיו עומדין עם בזיכי כסף ובזיכי זהב, שורה שכולה כסף שורה שכולה זהב^{טג}, פילוסיה, כמו [ישעיהו כו ז] צדק^ט תפלוס. זרוק דמי מקולסיה. דמי גדיים המקולסים, בצלייתן קורא מקולס, על שם ראשו וכרעיו וקרבו^{טד}, ולש' משנה [גמ' פסחים נג א] תודוס איש רומי הנהיג את בני רומי לאכול גדיים המקולסין בפסח. קטר אימורים על מזבח מילוסיה. כדתנן מילוסיה של מזבח שעומד באויר החצר, מילוסיה פי' אוירא^{טו}.

ריעים מנויין. פי' שהיו מנויים עליו ריעים, שני [שמות יב ד] ולקח הוא ושכיננו, ואמי' [שם יב יח] ואכלו אותו^{טז} בלילה הזה. שישים מצות טעון וריבוע חכליל. בפסחים מפי' כולו בכיצד צולין^{טז}. וריבוע חכליל, ארבע כוסות של יין אדום^{טז}. תוף וחליל ישאו יהודה וגליל. [תהילים נא כא] אז תחפוץ זבחי צדק^{טז}. תוף וכינור^{טז} ישאו יהודה וגליל. שיר, לעתיד לבא ישאו אנשי יהודה וגליל תופים וחלילים. מקים דבר עבדו ועצתו בעליל. בגלוי, לעין כל, כמו [משנה ר"ה א ה] נראה בעליל, גבי לבנה, ומהו דבר עבדו^{טז} אומ' לירושלים תושב וחורבותי^{טז} תטליל^{טז}. תתקן^{טז}. חיד תכליל. תעשה. חיל וחומה. חיל נקראת חומה שלפנים מן החומה הגדולה^{טז}. בסוכ' שלם תטליל. [בגליון תתליל^{טז}] כמו [יחזקאל יז כב] הר גבוה ותלול. אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל.

סליק

-
- סט.** משנה זבחים יד ו-ח.
ע. צ"ל נאווה, וכן הוא בערוגת הבשם.
עא. לשון הפסוק: נְתַעֲלָסָה.
עב. תוספתא פסחים ד ט.
עג. כתב המהדיר בערוגת הבשם: הפייטן פייט כמפורש בתוספתא וכנ"ל, ובא המחבר והוסיף שאף אחיהן (כצ"ל), היינו כל הכיתות, אמרוהו, כדברי רש"י פסחים סד א ד"ה קראו, אלא שהם קראו בשעת שחיטה מיד. ובכך מתיישבת קושית התוס' סוכה נד א ד"ה שייך. [ועי' חידושי מרן רי"ז הלוי הל' קרבן פסח].
עד. צ"ל שורה שכולה כסף כסף ושורה שכולה זהב זהב, משנה פסחים ה ה.
עה. לשון הפסוק: צִדִּיק.
עו. רש"י [פסחים נג א ד"ה מקולסין] פי' וז"ל, דתניא בכיצד צולין [פסחים עד, א] ר' עקיבא קורהו מקולס, לפי שתולה כרעיו חוצה לו בצדו כנושא כלי זיינו בצדו, כובע נחושת בגלית (שמואל א יז) תרגומו קולסא דנחושא.
עז. תניא בבבא בתרא [סז א] ר"א אומר המוכר את החצר לא מכר אלא מילוסא של חצר, ופי' רשב"ם מילוסא - אוירא. המהדיר בערוגת הבשם כתב להגיה ע"פ הנ"ל: כדתנן מילוסיה של חצר, מזבח שעומד באויר החצר.
עח. לשון הפסוק: את הבשר.
עט. בפסיקתא רבתי [פיסקא טו - החודש ד"ה ר' יונה, ויקרא רבה פרשה כד ה] דא"ר יוחנן בשם ר' שמעון בן יוחאי שלש פרשיות כתב לנו משה בתורה וכל אחת ואחת יש בה מששים ששים מצות, ואלו הן, פרשת פסחים וכו'.
פ. ע"פ הפסוק [בראשית מט יב] חֲכִלִּילִי עֵינַיִם מֵיָיִן, ופירש"י חכלילי - לשון אודם כתרנומו.
פא. לא נתבארה כוונתו בהבאת פסוק זה.
פב. הוא כגירסת הפיוט שבמחזור זה, אך אח"כ בפירוש הזכיר 'תופים וחלילים' והוא כג"י הראשונה שהביא, וכן הוא בערוגת הבשם.
פג. ע"פ ישעיהו [מד כו] מְקִים דְּבַר עֲבָדוֹ וְעֵצָה מִלְּאֲקִיּוֹ יִשְׁלַם הָאֱמֶר לִירוּשָׁלַם תּוֹשֵׁב וְלַעֲרִי יְהוּדָה תִּתְּנֶנָּה וְחֶרְבוֹתֶיהָ אֶקְוִמָם.
פד. בפיוט איתא: תתליל, ולכא' מה שלפנינו הוא מטעות הדומות דלהלן בפיוט.
פה. צ"ב איך מפרש בזה לשון 'תתליל' או 'תטליל'.
פו. ע"פ איכה [ב ח], ובירושלמי [פסחים ז יב] ואתיא כההיא דאמר רבי אחא בשם רבי חנינ' [איכה ב ח] ויאבל חיל וחומה. שורא ובר שורא. ורש"י באיכה [שם] חיל וחומה - שורא ובר שורא, חומה נמוכה שכנגד חומה גבוהה.
פז. הוא ע"פ הפירוש שהעתיק מלשון תלול. אך הנוסח שבמחזור הוא: תטליל, והוא מלשון כיסוי בגג, וכמו בפסוק [שמות מ ג] וְסִכְתָּ עַל הָאֶרֶץ אֶת הַפֶּרֶקֶת, תרגם יונתן וְתִטְלִיל עַל אֶרְוָא נִת [פפוקתא] [פפוקתא].